

Технологічні та методичні основи сучасного уроку трудового навчання

Вимоги, які сьогодні ставлять до сучасної школи обумовлені не лише розбудовою традиційної загальної освіти, але й такі, що відбивають загальносвітові тенденції, які вносять нові корективи до навчання та виховання підростаючого покоління. Серед них найбільш суттєвими і актуальними для національної освіти є зменшення ролі *змісту освіти*, і орієнтація навчального процесу не лише на *засвоєння* знань, а й *способи оперування* ними, методи, що допомагають їх здобувати. Тому учитель, проектуючи навчально-виховний процес, мусить звертати увагу не лише на питання „Що засвоїли учні?“, але й на більш актуальне – „Як працюють учні щоб досягти відповідних навчальних результатів?“

Результативність

- **На перше**, традиційне, питання відповідь можна знайти у залученні учнів до репродуктивної діяльності, яка передбачає роботу за зразком. Учитель виконує роль транслятора відповідної суми знань та вмінь, що засвоюють і відтворюють учні. Відповідно учнів умовно поділяли на „встигаючих” та „невстигаючих”. Проте шкільний досвід роботи засвідчує, що зловживання таким підходом призводило до того, що засвоєні знання та вміння не завжди знаходили свого належного використання на практиці.
- **Друге** питання, з практичної точки зору, є більш незвичним, а тому й проблемним, оскільки учителю необхідно залучити учнів до суб'єкт – суб'єктної моделі навчання, коли вони стають активними учасниками власного процесу пізнання. Вказана модель навчання може бути реалізованою за умов повного або часткового *переходу* учителя, у власному практичному досвіді, від методики навчання до реалізації педагогічних технологій. Перевага такої освіти – в *практичній* діяльності учнів, виробленні у них вмінь та навичок творчого мислення, здатності займати активну позицію.

-
-
- Практичний досвід показує, що ідеальної моделі навчання не існує. Учителю варто знайти раціональне співвідношення між репродуктивною та творчою діяльністю учнів на уроці трудового навчання.
 - Відповідно урок (його структура та методика проведення) повинен бути повністю або частково „переобладнаний” під технологічну освіту.
 - Це положення є принциповим, для трудового навчання учнів, тому розглянемо його більш докладно.

-
- Розвиток та вдосконалення педагогічних інновацій за рівнем науково-практичних публікацій в Україні дійшов свого апогею. Здавалося б національна школа має бути світовим лідером в підготовці молоді до життя в інформаційному та технологічно насиченому просторі. На практиці цього не маємо, оскільки реального впровадження сучасних технологій та методик навчання в школі не відбувається. На нашу думку, сучасні та високо педагогічні ідеї про „компетентнісний підхід”, „дитиноцентризм” і т.д., поступово знецінюються, оскільки не відбувається відповідних змін в методичних підходах, які стосуються безпосередньо змісту та структури уроку. Доводиться констатувати про наявність розриву між теоретичними та практичними досягненнями в методиці трудового навчання як однієї з галузей педагогічної науки.
 - Зрозуміло, що тут можна було б говорити про властивість педагогічної науки випереджати сучасний стан освіти. Проте сьогодні мову треба вести не стільки про *випередження*, як очевидний *розрив* між науково-методичними результатами досліджень та станом їх впровадження у школі.

Педагогічна технологія

- Перед тим як розглянути принципові положення технологічного уроку трудового навчання та відповідні рекомендації, щодо його проведення вкажемо на основні ознаки технологічної освіти.
- Педагогічна *технологія* має чітко *запланований* навчальний результат, тоді як *методика* навчання має *передбачуваний* результат. Під час технологічної освіти учитель діє за певним алгоритмом, який не може змінюватись чи зазнавати повної інтерпретації з боку педагога. Технологічні прийоми навчання можуть бути відтворені іншими суб'єктами педагогічної діяльності (зрозуміло, з відповідним рівнем підготовки). Методику ж не завжди можна *відтворити*, швидше лише вдосконалити (здійснити інтерпретацію), враховуючи власний досвід роботи. Так, методична майстерність учителя проявляється не лише у володінні методами навчання але й в особистісних рисах його характеру. Методичні прийоми роботи розроблені чи вдосконалені *одним* учителем не завжди можуть бути використані *іншим*.

Технологічні прийоми

- Наступною ознакою технологічних прийомів роботи є активна та інтерактивна участь *всіх* учасників навчального процесу. Учитель виступає у ролі консультанта спостерігаючи і корегуючи діяльність учнів. Методика ж навчання передбачає, в кращому випадку, спільну діяльність учнів та учителя. Проте головним моментом є відповідальність учителя за досягнення навчальних результатів на уроці, тоді як *технологічне* навчання передбачає *перенесення* такої відповідальності на учнів.
- Враховуючи вказані ознаки, зазначимо на які питання необхідно звернути увагу учителю готуючись до технологічного уроку.
- усвідомлення учнями практичних завдань уроку (Що треба зробити?);
- особиста зацікавленість учнів до навчального матеріалу, щире прагнення довести розпочату справу до кінця (Для чого нам це треба? Що для цього потрібно знати і вміти?);
- як зробити так, щоб ініціатива учнів у навчально-трудої діяльності на уроці не перешкоджала учителю у досягненні навчальних завдань?

Технологічний урок

- З одного боку на технологічному уроці *учні* мають навчитись відповідально ставитись до теми, мети, завдань, навчального матеріалу, тобто свідомо проходити всі етапи уроку – розуміти, що на даний момент досягли, а що ні, і що для цього треба ще зробити. З іншого боку *учитель*, ввідаючи учням ініціативу, робить для цього відповідні методичні (технологічні) кроки (повідомляє мету і завдання уроку, підсилює мотивацію і т.д.), які не лише створюють умови для активної та свідомої діяльності учнів, але й приводять всіх учасників навчального процесу до запланованого результату.
- Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що *діяльність учителя в умовах технологічної освіти має бути чітко структурованою та спланованою*. У зв'язку з цим розглянемо структуру технологічного уроку трудового навчання та відповідні вимоги до його проектування.
- Оскільки урок – це не лише форма організації навально-виховної діяльності у вигляді співпраці учнів та учителя але й *творча* робота учителя, то очевидно необхідно вказати лише на основні структурні елементи уроку, які створюють передумови для впровадження педагогічних технологій навчання.

Елементи уроку

- тема і мета уроку;
- актуалізація опорних знань та життєвого досвіду учнів;
- завдання уроку;
- мотивація навально-трудової діяльності учнів;
- рефлексія учнів.

Тема уроку

- Визначається відповідно до змісту навчальної програми. Якщо на вивчення теми відводиться більше двох годин, то необхідно докладно вивчити зміст навчального матеріалу визначивши назву теми кожної години для 5, 6 і 9-го класу та заняття, якщо мова йде про 7 і 8 класи.
- При цьому учителю варто звернути увагу на те, що перший урок з відповідної теми може мати на меті засвоєння знань, наступний – формування вмінь, після цього корекцію вмінь чи за умов рівнозначного поєднання цілей уроку, що відповідно впливає на його структуру, який перетворюється на комбінований урок. Інакше кажучи головна **навчальна мета** уроку визначає його тип і відповідно структуру, а не навпаки.

Мета уроку

- Традиційно, склалось так, що *мету уроку* учитель визначав виключно для себе. Це діяло за умов, коли учні виступали об'єктом навчального процесу. Для сучасного, технологічного, навчання важливо усвідомити, що основна навчальна мета уроку має бути сформульованою для учнів (як суб'єкта навчального процесу), і *може* бути їм повідомлена. Виховну і розвиваючу мету уроку учитель формулює для себе, і відповідно ця частина мети учням не повідомляється. Учитель може не повідомляти взагалі будь-яку частину мети, але виходячи з умов технологічної доцільності, *основна навчальна мета формулюється для учнів*.
- Чи обов'язково зазначати в структурі мети всі три її складових частини? Особливо це стосується розвиваючої та виховної мети.

Мета уроку

- Очевидно, що учитель, який усвідомлює заплановані та досягнуті завдання свого уроку буде більш успішним на відміну від того, який „механічно” виписує, розвиваючі чи виховні цілі. ***Отже, визначаючи мету уроку доцільно слідкувати за тим, щоб в його структурі було закладено відповідні заходи чи прийоми роботи для досягнення розвиваючої чи виховної складових освітньої мети.*** Наприклад, якщо учитель, запланував розвиток уваги учнів, то він мусить дати відповідь на такі питання: в якому місці уроку, і якими засобами він буде розвивати увагу учнів? Вказаний принцип, на нашу думку, має запобігти бездумному або штучному написанню мети.
- Визначаючи мету уроку учителю доцільно не стільки триматись за стереотипний принцип „триєдиної мети”, як зважити на такі важливі чинники, що стосуються розвитку дитини.

Мета уроку

- Перший полягає в тому, що процес розвитку учнів, так само як і їх виховання не обмежується одним лише уроком, а поширюється на систему таких уроків, виходить за межі програмованого матеріалу. Тому мета як навчальна так і розвивальна та виховна може поширюватись на систему уроків. Відповідно до цього буде помилкою таке визначення мети, як: „Сформувати поняття про об’єкти технологічної діяльності”, і більш доцільно та методично грамотно: „Формувати (або формування) поняття про об’єкти технологічної діяльності”.

Мета уроку

- По-друге, треба пам'ятати, що незалежно від запланованих учителем результатів будемо мати певний стан розвитку дитини, що визначається видом її діяльності та рівнем відповідної активності. Так, в прикладній психології розглядають мимовільний розвиток психічних процесів. Це означає, що незалежно від наших суб'єктивних очікувань під час певної навчальної діяльності учнів відбувається **мимовільний** розвиток відповідних психічних процесів. Наприклад, залучення учнів до інтерактивного навчання, завжди буде призводити до підвищення рівня їхньої активності, що відповідно підсилює розвиток уваги. Те саме можна сказати про розвиток пам'яті – під час проектного навчання рівень мотивації у засвоєнні потрібного для учнів навчального матеріалу підвищується тому й пам'ять всіх учасників проекту розвивається мимоволі. Так само мимоволі учнів розвивається їхня сенсомоторна пам'ять під час виконання складних ремеслених операцій. Якщо учитель вважає за необхідне підсилити один з вищевказаних процесів він може запланувати вправи, для того щоб акцентувати увагу учнів на свідоме підсилення їхньої **уваги, пам'яті** або **точності** виконуваних операцій. Якщо таких вправ чи методів не заплановано то, очевидно, й не варто зайвий раз перевантажувати мету уроку і формально виписувати її як „триєдину”.

Актуалізація опорних знань

- Наступним важливим етапом технологічного уроку трудового навчання є *актуалізація опорних знань та життєвого досвіду учнів*. Загальновідомо, що нові знання не закріплюються окремо від вже відомого, „старого” знання. Тому учителю важливо „ухопитись” за життєвий досвід чи „старі” знання учнів, на основі яких можна було б „прикріпити” нові знання. Виходячи з цього, мета даного етапу – активізувати роботу учнів через наявні у них знання, які вони отримали на уроках з основ наук чи життєвого досвіду. З точки зору методики принциповий момент цього етапу настає тоді, коли вчитель спирається виключно на знання або досвід учнів і, таким чином, підводить їх до теми уроку. Поширена помилка, коли учитель говорить більше за дітей, пояснює, розповідає тощо. Суттєвою ознакою цього етапу є активне висловлювання учнів – говорити повинні діти, а учитель більше слухати, робити акцент на тих відповідях, які наближають учнів до теми і завдань уроку. Вдало проведена актуалізація завершується підсумком, котрий проводить учитель або учитель спільно з учнями.

Завдання

- **Завдання** визначають на основі навчальної мети, які **обов'язково** повідомляються учням на початку уроку. Якщо мета може поширюватись на розділ навчальної програми, то завдання стосуються виключно даного уроку. Коли учні не знають чи не зрозуміли завдання уроку, то вони вже не можуть бути достатньо активними чи інтерактивними учасниками власного процесу пізнання. Звідси наступні технологічні вимоги:

Завдання

- завдання уроку мають бути короткими і максимально зрозумілими для кожного учня;
- під час повідомлення завдань уроку учитель мусить забезпечити **зворотній зв'язок** з класом. Так, після повідомлення завдань з'ясовують, чи всі зрозуміли сказане, і докладно пояснюють незрозумілі місця чи слова;
- не варто перевантажувати урок завданнями, адже їх необхідно досягти на даному уроці. Тому їх кількість і зміст повинні бути реальними і посильними для учнів;
- завдання уроку формулюються для учнів, а не для вчителя. Тому в конспекті уроку завдання слід зазначати у вигляді дієслів, наприклад: „**Визначити** форму виробу, **обґрунтувати** вибір конструкції виробу, **називати** слюсарні інструменти, **пояснювати** будову свердлильного верстата” тощо. Учитель каже учням, що на прикінці уроку вони повинні **пояснювати** будову свердлильного верстата, за що й отримають відповідну оцінку. Добре коли учні обговорюють завдання уроку. В такому разі учитель підсумовує їх відповіді та виписує на дошці завдання.
- в підсумках уроку учитель знову повертає учнів до завдань уроку. Тут, важливо щоб учні назвали, які завдання було виконано, а які ні.

Мотивація

- Оскільки **технологічна освіта** передбачає кінцевий (запланований) результат, то учителю необхідно планувати свою роботу так, щоб передбачити інтерактивний **вибір** учнів. Під час традиційного навчання такої проблеми не виникало, оскільки учитель мав авторитарне рішення, стосовно того, що саме потрібно знати і вміти учням. Інструмент, завдяки якому розв'язується вказана проблема є **мотивація** навчально-трудової діяльності учнів.
- Під час мотивації важливо переконати школярів **для чого** їм потрібно виконувати дану роботу, засвоювати відповідні знання, уміння і т.д. Мотивація для інтерактивного вчителя, який не є авторитарним керівником, відіграє досить важливу роль, оскільки дає змогу скеровувати мотиви, і відповідно увагу та зусилля учнів в потрібному напрямку для досягнення запланованого навчального результату. З цією метою можуть бути використані методи, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей подив, здивування, збуджують інтерес до теми проекту тощо. Це може бути і цікава розповідь учителя, і бесіда, і демонстрування наочності, й нескладна інтерактивна технологія («мікрофон», «мозковий штурм» тощо).

Рефлексія – діяльність людського мислення

- Чи не найбільш вагомою частиною технологічного уроку є його підсумок – усвідомлення результатів виконаної роботи. Як вже зазначалось вище особливістю технологічної освіти є запланований результат, за досягнення якого відповідають учні, а не учитель. Учитель виступає тут лише рівноправним співучасником навчального процесу. Таку технологічну вимогу можна реалізувати, якщо учитель створить умови для рефлексії учнів. Рефлексія – це діяльність людського мислення спрямована на **осмислення** знань, аналіз його змісту і методів пізнання, своїх дій, самопізнання.
- У психології виділяють декілька класифікацій мислення.
- За змістом мислення виділяють:

Рефлексія

- Рефлексія, для учителя, виступає одним з інструментів, завдяки якому можна більш повно залучити учнів до процесу розвитку їхнього мислення як конкретно-дійового так і наочно-образного та абстрактного.
- Рефлексія – це усвідомлення учнями результатів власної діяльності на уроці. Вказаний етап можна провести за такою схемою: учитель пропонує учням порівняти заплановані завдання уроку з одержаними результатами, встановити зв'язок між тим, що вже відомо для виготовлення об'єкту проектування, і тим, що необхідно ще зробити чи яких набути знань, умінь щоб реалізувати проект. У цій частині учитель через продумані наперед запитання з'ясовує:

Рефлексія

- зміст виконаної учнями роботи;
- учні порівнюють реальні результати з тією метою і завданнями, які повідомлялись на початку уроку;
- чому отримали саме такий результат а не інший?
- що потрібно змінити для успішної реалізації проекту?
- Результати правильно проведеної рефлексії проявляються в тому, що учні можуть самостійно дійти думки про необхідність замінити конструкційний матеріал, з якого виготовлена деталь об'єкту проектування чи внести окремі конструктивні елементи (зняти фаску, змінити розташування отвору в конструкції виробу тощо).
- Підсумовуючи слід відзначити, що такі елементи технологічного уроку трудового навчання як тема, мета, актуалізація життєвого досвіду учнів, завдання уроку, мотивація та рефлексія мають складати основу його структури і знаходитись в тісному дидактичному взаємозв'язку.

Мислення

- - **конкретно-дійове** мислення в практичній маніпулятивній діяльності, безпосередньо включене в практичну діяльність, не виділене з неї;
- - **наочно-образне** мислення з опорою на образи сприйняття чи образи уявлення;
- - **абстрактне** мислення з опорою на абстрактні поняття і міркування.
- Традиційно на уроках трудового навчання учнів залучали лише до **конкретно-дійового** мислення через ремеслену діяльність. Окремі учителі-новатори розвивали **наочно-образне** мислення учнів під час залучення їх до проблемного навчання, розробки чи вдосконалення конструкції виробу тощо. В цьому плані розвиток мислення учнів не знаходив свого належного системного підходу на уроках трудового навчання.